

Mintys žvelgiant į brolio Jurgio Ambraziejaus Pabrėzos paveikslą-herbarą

► Jurgis Ambraziejus Pabrėža – iškilus sielos ir kūno gydytojas, gamtamokslininkas, vadintas keistuoliu, pasiėmęs lazda ir būrį vaikų braidydavęs po pievas, landžiodavęs po miškus, rankiodamas ir apžiūrinėdamas kiekvieną augalą nuo didžiausio medžio iki mažiausio kimino, juos vardais pavadindavęs. Tik jo dėka galime džiaugtis tokiais gražiais pavadinimais, kaip rasakila ar bitkrėsle.

Augalais J. Pabrėža, kaip pats viename laiške rašė, domėjosi nuo pat mažų dienų: „Dar vaikas būdamas pamėgavo augalus, juos sodinau, rėvėjau ir su jais žaidžiau. Norėdamas pažinti jų savybes, darydavau tinktūras.“ Laiške tėvams jis su ypatingu rūpesčiu rašė ir apie savo augalus: „Mano mieli augalėliai! Kas jus prižiūrės, kas palaistys? Miela man buvo jums rūpintis, bet mokslas nuo jus mane atplėšė. Dabar, kai nebėliko man vilties jus pamatyti, pavedu jus savo seseriai Onai, tegul drauge su Katriute jus žiūri, laisto, kas... kai jų bus daugiau, tegul ir kaimynėms jų duoda, ypačiai toms, iš kurių aš juokiaus ar tyčiojau... Savo medžius, liepas, beržus, ažuolėlius, skiepus atiduodu broliams, kad juos prižiūrėtų...“ Simboliška, kad laiško citatoje išsakyta jo valia, jog pasidauginę augalai būtų dalijami kaimynams, vykdoma net iki mūsų dienų: vienuolyno kiemelyje išplitę augalai buvo dalijami kretinigiškiams, kurie kada iš kartos rūpestingai prižiūri Pabrėzos augalus – baltąjį šalaviją, levandą, juozažolę – augina griežtai atskirai nuo kitų tos pačios rūšies augalų ir dalina draugams.

Viename laišku J. Pabrėža pasisakė, kodėl rimtai ėmėsi gydymo ir žoliavimo: „Tapęs pasauliniu kunigu ir eidamas savo luomo pareigas, dažnai turėdavau lankyti įvairius ligonius, neturinius jokios medicininės pagalbos, o jų kančios labai mane jaudindavo, tad norėjau nors šiek tiek padėti jiems gydytis. Tačiau, kadangi neturėjau jokio šios specialybės vadovo, kuris man būtų atskyręs vaistinius augalus nuo nevaistinių, buvau priverstas iš eilės rinkti ir determinuoti visus augalus, kuriuos tik pastebėjau pievoje, ir tai vis tik tam, kad pažinčiau ir atrinkčiau vaistinguosius. Teisybė, kai kurių augalų savybės mane dargi nudžiugino, bet kiek tai iš manęs pareikalavo triūso, gal tik tas supras, kas pats šioje srityje plūkėsi be jokio vadovo.“

Jurgis Ambraziejus Pabrėža vienuolyno kiemelyje buvo išrėngęs įvairių gėlių ir naudingų augalų sodelį. Čia pat pasirinkęs augalėlių, iš jų sulipdė Dievo Apvaizdos paveikslą, jame įrašė: „Deiws mata, cziesos biegi, smertis gien, wiesznaste lauk“ (Dievas mato, laikas bėga, mirtis atsiveja, amžinybė laukia), kuris iki pat mirties kabėjo jo celėje ir priminė apie gyvenimo trapumą ir nuolatinį buvimą Dievo akivaizdoje.

Laikas išblukino tikrąjį paveikslą grožį, žiedų ir lapų spalvos pakito, tačiau jų prasmė ir vertė išliko, įgavusi naują – amžinos vertybės –

► Jurgio Ambraziejaus Pabrėzos herbaras (Kretingos muziejaus rinkinys). Augalai herbare: 1 Rūta; 2 Didžioji nasturtis; 3 Šliaužiančioji tramažolė; 4 Papartis nelygialapis; 5 Našlaitė; 6 Katilėlis; 8 Raktažolė; 9 Puriena; 10 Tamsioji plautė; 11 Nakviša; 12 Balinis ajeras; 13 Ieva; 14 Pelkinė vingiorykštė; 16 Baltašaknė; 19 Pelargonija; 20 Varputis; 21 Tuja; 23 Jonažolė; 24 Plukės žiedas; 25 Kietis; 27 Ažuolas; 28 Neužmirštuolė; 29 Beržas; 30 Morka; 31 Žašinė sidabražolė; 33 Veronika; 36 Paprastasis poklius; 38 Kraujažolė

prasmę.

Tad apie ką pasakoja išsaugotas brolio pranciškono, kunigo Ambraziejaus Augalų laiškas mums, XXI a. gyventojams?

ŠLIAUŽIANČIOJI TRAMAŽOLĖ. Anksti pavasarį, kai aukščiau pakilusi saulutė nutirpina sniegą nuo namo pamatų, kitų pastatų pakraščius, pamatome prie žemės priglušiusius, bet jau aiškiai karpiniu papuoštus, ant plono kaip siūlas ilgo liemenėlio prilipusius lapelius. Nepastebėsi, kaip šis augalėlis per slenksčių kaimiškan namelin perlips švelniai alyviniais žiedeliais pasipuošęs. Tai šliaužiančioji tramažolė, kuri pasirodusi ir per kaminą trobon išlinkti, kad tik galėtų apie savo naudą žmogui priminti ir nebūtų išmesta visus pašalius ravint. O ji papasakotų, kad sutrikus virškinimui ar kosuliui plaučius kabinant, jos arbata pati tinkamiausia, kad užgelėjusio jaunimėlio veidus spuogais nusejus, kitoms odos negandoms ištikus, pavilgai, maudynės bus pačios tinkamiausios. O jeigu nuo netinkamo valgio ar gėrimo kepenų ar šlapimo svarbių instrumentų negalavimai užpuolė, teks ir ilgėliau su medetka, dirvuole, rykštene, kiaulpiene, asiūkliu sumaišius, išgerti.

TRISPALVĖ NAŠLAITĖ. Kosulį, snargliavimą, nežinia nuo ko odos išbėrimą, visokias bakterijas gebanti išnaikinti žolė. Kodėl ji tokia graži, ta gėlė? Ogi todėl: kai Dievas sutvėrė pasaulį, žemėje augo labai daug augalų, kurie visi buvo bespalviai. Tada jis sugalvojo, kad reikia viską nudažyti, ir pakvietė vi-

mo kraujospūdžio, kad tirpsta rankos ar kojos dėl kraujotakos sutrikimų, ji ateis į pagalbą kraujui pravarinėti. Tik atsargiai ją reikėtų gurkšnoti, kai karštai svilina saulė.

TAMSIOJI PLAUTĖ. O jau gražumėlis jos karūnos – rožinės, alyvinės, mėlynos ir netgi raudonos spalvos nulietas. Ir ne miegalė ši žolė – vos ne pati pirmoji pabudusiuose alksnyuose, ievnyuose, pilialaknių šlaituose visu grožiu pažysta. Kad tik nepavėluotų pagelbėti neklauzadoms vaikams per anksti pusnuogiams išbėgusiems pavasariu džiaugtis, po balas taškytis. Kai jų kosulys ir čiauduliai net galė lauko girdėti, mamytės ar močiutės turi kuo skubiau plautės ieškoti – ne tik kosėti mėgėjams padės, bet ir nuo visų peršalimo ligų pagelbės, netgi plaučių uždegimą nugaišins. Kai išgirsime besiskundžiantį, kad jam gyvenimas per rūgštus pasidarė, nes rūgšties skrandyje per daug prisiveisė ar poniška liga susirgo, nusiūsk plautės pasirinkti.

MORKA. Jos lapelis į herbarą patekęs ne šiaip sau, o kad ir šios daržovės, ir laukinio augalo lapai, šaknys vienodai naudingos ir žmogui, ir kitam gyviui. Mamos vaikams, išdygus nors keliems dantukams, į rankas jauną morkytę išspraudžia, kad stipresnis augtu, geras virškinimo malūnelis būtų, o nusilpusiems po žiemos morkų sulčių, džiovintų lapų arbatos duoda, kad kepenys geriau veiktų.

ŽAŠINĖ SIDABRAŽOLĖ. Jeigu kaime gyvenai ir burbuliuojančius kalakutus savo kieme gainiojai, kad dar ir dideliais sparnais pamuojotų, tai išgirdavome motiną ar močiutę liepiant: bėk prie kluono kalakutžolės parinkti, negu be reikalo laiką gaišti. Nepažindami šios gražuolės sidabro spalva nudažytais lapeliais, ryškiai geltonu mažų žiedelių paženklintos, šalia takų, ūkinių pastatų ar skurdnesė pievoje augančios, ją mindome, šalin vejame, su kitomis žolelėmis nušienaujame. Nors nuolat mindoma, ravima ji nepyko ant neišmanančio žmogaus. Juk ne tik kalakutiukus sočiai, maistingai pastiprindavo, bet ir kaip didelis vaistas tarnavo išmanantiejiems. Jai sunku suprasti, kodėl ji tokia nesvarbi žmogui, – gyvuliai pilna burna žiaumoja, o ji galinti daug vitamino C dovanoti, kalio, geležies ir daugiau gėrybių pasiūlyti. Tinkamai paruošus, ji pagelbės sutrikus skrandžio, žarnyno veiklai, susirgus reumatu, podagra, kepenų ligomis, vyrams išsigandus dėl jų nutylių negalavimų, ji eis šalia išgirtųjų žolelių. Kai dantis suskaudavo, klībete klībėdavo, o burna – viena opa nuo nežinia ko ir dar kraujuoja, ar pilvą raižo, ar šlapintis per dažnai bėgioti – viskam pritiks ši žolė... Jeigu jos atsiprašysi už neapgalvotą išpešiojimą ir pakankamai žiemai pasiruoi, tai nei cukraus kraujyje nepadaugės,

nei perteklinių kilogramų ant pilvo beužsidėsi... Tik gerk skanią arbatą į sveikatą. Miškinę sidabražolę visi ant rankų nešioja, o ji savybėmis tokia panaši į ją, tik išvaizda skiriasi...

PAPRASTASIS POKLIUS. Šis augalas kaip koks pastumdėlis – tai prie kluono, taip prie tvarto, tai galulauky ar pakelėj, netgi bergždynuose, apleistuose kapuose. Jis ne labai ir mylimas, mažai terenkamas, nes šiais laikais tokios negandos, kaip skorbutas, skarlatina labai išgaudina ir visi prie daktaro bėga. O Pabrėzos laikais ne kažin kur su savo skundu nubėgsi, kaip tik prie mylimo žolinčiaus Ambraziejaus...

PAPRASTOJI KRAUJAŽOLĖ. Gražumas šio augalo žiedo – kaip nuotakos nuometas baltas, ir kotas lieknas, ir lapai smulkutėliai dailiai prie kojelių prigludę... Jau pats žolės vardas sako, kad kažkas labai svarbaus mūsų kraujo naudai, tik reikia žinoti, kad sveikatos nepasigadintume. Jeigu mūsų arterinis kraujas tirštokas, o spaudimas žemokas, geriau su daktaru ar išmanančiu žolininku pasitarti, su kokia žolele sveikatą sudėlioti, kad visai nuo silpnumo neišvirštume. Kraujui stiprinti ji tiks, bet tektų su geltonžiedžiu barkūnu, raudonu dobilū, jonažole draugūn sudėti. O jeigu netyčia išipjovei, ant nenaudelių sudaužyto stiklo užmynei, griebkis kraujažolės lapelių, patrink tarp delnų, kad sultys pasirodytų ir dėk ant žaizdelės – ir mikrobus užmuš, ir kraujui neleis ištekėti... Be to ji ypač draugiška moterims, ir jeigu po ranka šios brangenybės turėsi, padės bet kuriam moteriškajam negalavimui ištikus.

PAPRASTASIS KIETIS. Žvelgdama kad ir patį mažiausią šio augalo lapelį šiame herbare, prisime nu babulytės Pranciškos Kalėdienės, mano mamytės mamos pasakojimą, kaip man paprastasis kietis išgelbėjo gyvybę (vienos straipsnio autorė J. Danielienė – red.past.). Gimiau Joninių naktį kaimynystėje gaisrui išsiplieskus. Mamytė po gimdymo vos išgyveno, o mano kojas ir rankas lyg į kamuolį suvyniojo – dieną naktį klykiau. Pribuvėja, šviesaus atminimo Mikalauskienė, sužinojusi apie bėdą, atėjo lankyti ir patarė paruošti paprastojo kiečio nuoviro medinę statinę ir praušus joje naujagimę mirkinti. Babulytė kantriai savo dukterį ir anūkę slaugiusi meldė, kad dar nepasišauktų, kad išgelbėtų... Išgelbėjo Dievas su savo kūriniu kiečiu ir slaugytojos meile.

Mūsų laikais medicina gydo kūną, o sielos sopulius išklauso dvasininkai. Jurgis Pabrėža suvokė, kad žmogus yra vientisas – jei kenčia siela, serga ir kūnas. Dėl to jis užsiėmė pirmiausia rūpintis, kad gytų žmogaus siela, ir kaip pasekmę gydyti kūną.

Janina DANIELIENĖ, Jolanta KLIEKUTĖ

Straipsnio autorės tyrinėjo J. A. Pabrėzos herbaro nuotrauką ir iš per šimtmetį džiūvusiu, neatpažįstamai pakeitusių spalvų augalų likučių pabandė sudėlioti pirmąjį jo vaizdą, ieškojo augalų atitikmenų. Tikėtina, kad nepataikė, kad klaidingai įvardijo vieną ar kitą augalą, todėl labai džiaugtųsi, jeigu atsi-rastų gamtininkų, kurie padėtų pabaigti pradėtą darbą, teisingai įvardytų augalus ir perskaitytų J. A. Pabrėzos mums paliktą laišką.